

פרשת בשלה

בחיוב הידור מצוה

"זה קלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו" (טו, ב)

(שבת קלג, ב) תניא זה קלי ואנוהו, התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו, בדיו נאה, בקולמוס נאה ולבלר אומן וכורכו בשיראין נאין.

ראיתי בשם החתם סופר שאנשים מקפידים על הידור מצוה, אבל כשמגיע לנתחנת צדקה לא כ"כ מקפידים, הרי יש שיטת אבא שאול אומר שדורש "ואנוהו" הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום.

[א]

דאורייתא או דרבנן

שיטת הרא"ש

ויש להסתפק האם חיוב זה מן התורה, או דילמא אינו אלא מדרבנן. והנה איתא בגמ' בבא קמא (ט, ב) א"ר זירא בהידור מצוה עד שליש במצוה, ופרש"י, שאם מוצא ב' ספרי תורות לקנות ואחד הדור מחברו, יוסיף שליש הדמים ויקח את ההדור, דתניא (שבת קלג, ב) זה קלי ואנוהו התנאה לפניו במצות וכו'. ואיבעי שם ר' אשי שליש מלגיו או שליש מלבר, והעלתה הגמ' בתיקו. ופסק הרא"ש (סימן ז') שכיון דלא איפשיטא, הרי שלהלכה יוציא רק עד שליש מלגיו. ובפולפולא חריפתא שם כתב הטעם, דכיון דהידור מצוה אינו אלא מדרבנן, לכן אזלינן בספיקו לקולא. וחזינן מהכא דהרא"ש ס"ל, דכל הך דינא דהידור מצוה אינו אלא מדרבנן, ומה דדרשינן מקרא דזה קלי ואנוהו, הוי אסמכתא בעלמא.

שיטת החולקים

נידון זה אי דינא דהידור מצוה הוי דרבנן או דאורייתא, כבר דשו בו רבים, יעוין בספר שדי חמד (מערכת הכללים, מערכת ז', כלל י"ב) שהאריך בדבר זה מאוד, ועי"ש במה שהביא לדברי הגאון השואל ומשיב (מהדורא ג' ח"ג, סי' ל"ג) שרצה לומר דרש"י ותוס' בריש פרק לולב הגזול פליגי בזה. דרש"י פי' בטעמא דלולב היבש פסול, משום דבעינן מצוה מהודרת, דכתיב ואנוהו, והקשו עליו התוס' דאין ואנוהו אלא לכתחלה ולא מיפסל בהכי, ולכן פירשו דפסול משום דאיתקש לולב לאתרוג דכתיב ביה הדר. ורצה השו"מ לומר, דרש"י ס"ל דהיא דאורייתא, ולהתוס' היא מדרבנן.

והשד"ח שם השיג עליו, דאין הכרח לומר כן, דאפשר דהתוס' סברי דהוא דאורייתא, אך מ"מ אינו אלא למצוה ולא לעכב, וסברתם דכיון דלא בא הכתוב בלשון ציווי, אינו אלא למצוה בעלמא ולא לעכב, ולעולם כו"ע סברי דהוא דאורייתא.

האם יש "לכתחילה" בדין דאורייתא

והוסיף דבאמת בדברי הריטב"א בסוכה (יא, א) מבואר לא כן, בהא דתניא לולב מצוה לאגדו ואם לא אגדו כשר, דאמרו שם בגמרא, דאזלא כרבנן, דסברי דמעיקר הדין לולב א"צ אגד רק שמצוה לאגדו, משום זה קלי ואנוהו, ולכך אי לא אגדו כשר. וכ' הריטב"א דמזה מבואר דדינא דהידור מצוה הוא מדרבנן, דאי מדאורייתא הא כל בדאורייתא לא שאני בין לכתחלה ובדיעבד. ולדבריו צ"ל שלפי ר"י שלולב צריך אגד אין זה משום זה קלי ואנוהו, אבל עי' לקמן שלפי הראב"ד גם ר"י לומד חיוב אגד מזה קלי ואנוהו, אלא שלדבריו יש היקש שמעכב, א"כ יוצא לדבריו ששייך "לכתחילה" בדאורייתא.

קנין ס"ת מהודר או כתיבה שאינו כ"כ מהודר

בשו"ת מהר"ם שיי"ק (יו"ד סי' רנה), נשאל במי שיש לו לקנות ס"ת שכתבה אומן מופלא, ויכול ג"כ ליתן לאחד מסופרי זמנינו שיכתוב לו ס"ת בשליחותו, דבזה יש מעלה דהוי ככותב בעצמו יותר מבקונה ס"ת מן השוק, איזה מהם עדיף. והעלה הוא בתשובתו, דכיון דס"ת יפה ומהודר הוא מדאורייתא, ויליף לה בשבת (קלג, ב) מן ואנוהו, ואילו הדין שלכתחילה יכתוב לעצמו אינו אלא מצוה מן המובחר, ואינו מן התורה, לכן עדיף שיקנה הס"ת מהאומן, על אף שבזה לא קיים מצוה מן המובחר. והרי לן דנקט בפשיטות דהידור מצוה מדאורייתא.

אבל במאירי משמע שאינו אלא מדת חסידות, וז"ל המאירי (שבת קלג, ב) לעולם יהא אדם משתדל לקיים את המצות בהדור ובנוי דרך הערה אמרו זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות סוכה נאה ולולב נאה ושופר

נאה ציצית נאה תפלין נאים ספר תורה נאה בדיו נאה בכתיבה נאה ולכרכו בשיראין נאים וכן דרשו בו ואנוהו הדמה לו כלומר אני הוא מה הוא רחום וכו' וכן בשאר המדות כמה שאפשר לו.

[ב]

מה נקרא הידור

הידור בהלכה

נחלקו הפוסקים האם הידור מצוה מחייב אותו להחליף האתרוג שכבר קנה, ולקנות חדש שהוא יותר מהודר, ובביה"ל (סי' תרנו) כתב דכל מחלוקת הפוסקים הנ"ל הוא באופן שהראשון כשר לכל הדעות רק שמצא אחרת נאה ומהודרת ממנה, אבל אם באתרוג הראשון יש מחלוקת ברבותינו אי כשרה או לא, ואף שלהלכה הוא כשר, מ"מ בזה לכו"ע צריך לקיים הידור מצוה עד שליש, לקנות אחר לצאת כל הדעות, וה"ה לכל המצוות. מבואר בדבריו שהידור מצוה אינו רק בחיצוניות מראה המצוה, אלא יש גם ענין להדר לקיים המצוה לפי כל השיטות, ואדרבה זה יותר חמור.

אגד לולב

יסוד לזה הוא מהא דמצינו בלולב שלפי ר"י לולב צריך אגד, ולרבנן עכ"פ מצוה לאגדו משום זה קלי ואנוהו, וכבר הק' בעל החלקת יואב להאבני נזר (שו"ת אבני נזר סימן תלג, ב) על מה שכתב שאם צפה מקום הפה של השופר בזהב לא מקרי לנאותו, שאינו חוצץ, משום דמכוסה בפיו ואין כאן נוי, דא"כ למה יש הידור באיגוד הרי מכוסה בידו. ות"י האב"נ דבאמת ענין ואנוהו דלולב אינו משום נוי במראה כלל, ותדע דהא רש"י כתב (סוכה לג, ב) דחובה לאגדו בקשר גמור משום ואנוהו, וכן דעת הראב"ד (תמים דעים) ורא"ם בספר יראים (סי' תכ"ב), ומה נוי יש בקשר יותר מבעניבה או כאגודה של ירק. אלא ע"כ הענין עפ"י הירושלמי (סוכה פ"ג ה"ז) שצריך לאחוז הג' מינים לכתחילה ביד אחד שיהיה לקיחה אחת, ומשום ואנוהו חובה לאגדן שיהיה לקיחה אחת לגמרי. ועל כן סבירא ליה לרש"י וסייעתו דלא הוי אחד לגמרי רק ע"י קשר גמור. הרי לן להדיא שיש ענין של הידור מצוה, בהידור בעצם קיום המצוה.

שומע כעונה

עוד הוכיחו האחרונים מתוס' (ברכות כא, ב) שמתקשים בשיטת רש"י (סוכה לח, ב) דאדם המתפלל ושמע מפי החזן קדיש או קדושה, אינו יכול להפסיק ולענות עם הצבור אלא ישתוק וימתין מעט דשומע כעונה, א"כ למה חייב להמתין אם הגיע מאוחר, ות"י דלכתחלה אין לעשות כן **דענייה חשיבא טפי הדור מצוה**. ושם בוודאי ליכא הידור של יופי, אלא שיותר טוב מבחינה הלכתית לומר בעצמו ולא לצאת ע"י שומע כעונה, ותוס' קורא לזה הידור מצוה, ואולי זה מלה מושאלת, ואין כוונתו ממש לדין הידור מצוה הנלמד מזה קלי ואנוהו.

הידור בכונה

ויותר מזה מצאנו בספר "בנין שלמה" (סימן ו) שהעיר על עיקר לשון הברייתא במה שאמרו גבי ספר תורה "וכותב בו לשמו", דאי כוונתו שצריך לכתוב הספר תורה לשמה, א"כ מה זה שייך כאן לברייתא זו העוסקת בעניני הידור מצוה, והרי דינא דכתיבה לשמה בספר תורה הוא לעיכובא, זאת ועוד דאי הכי צ"ב גם הלשון "בו לשמו", דהו"ל למימר "וכותבו לשמה". אלא פ"י שם, דכוונת הברייתא בזה למימר שצריך להדר המצוה ולכותבו לשמו יתברך, ולא לכבודו שלו עצמו להתגדל ולהתפאר בעיני הבריות ה'. הרי לנו כי הידור אינו רק בחיצוניות המצוה אלא אף בפנימיותה, שתעשה יותר לשם שמים.

הידור חיצוני או פנימי

כתב הרמ"א (קמז, א) יש אומרים, אם המעיל בצד אחד פשתן ומצד אחד משי, צריך להפך המשי לצד הספר ולגלול, ולא נהגו כן. פירוש דס"ל להי"א, שהצד היפה צריך להיות כלפי פנים. ובבהגר"א שם כ' שמקורו ממה שכתוב בהיכל ויצף שלמה את הבית מפנימה וכו'. והרמ"א שכתב עלה שלא נהגו כן, כ' בבהגר"א דכן עיקר לדינא דמשם אין ראייה כיון דנראה, (היינו שהיו נכנסים לתוך ההיכל וראוה), וראיה מאחורי הדלתות שלא היה טוח בזהב, כמ"ש בפ"ד דמדות, משום ששמה באמת אנשים לא ראו. וכן מתפלין ומזוזות דא"צ שרטוט, היינו טעמא דלא רואין את הכתב, ומסקנא דמזוזה צריכה שרטוט, משום דנבדקת פעמים בשבוע, משא"כ בתפלין דאינו נבדקין לעולם. הרי חזינו שרק במקום שרואים יש ענין של הידור מצוה.

ובמג"א הביא דברי המרדכי בטעמם של הי"א, דהמשי לצד הספר, דהוא דומיא דמזבח הקטורת. ונתקשה, דאדרבה המזבח היה מצופה בזהב מבחוץ. וליישבו הביא מהאגודה סוף מגילה דכתב דמעיל התחתון, דהיינו המפה, יהיה לצד הס"ת ומעיל העליון יעשה המשי לצד חוץ, דומיא דארון שהיה מבית ומחוץ בזהב ובאמצעיותו עץ. וכתב המג"א דנ"ל דט"ס הוא במרדכי וצ"ל דומיא דארון, וכתב המג"א וכן יש לנהוג. והביא דכ"כ בספר חסידים (סי' תתקל"ב), ומביא ראיה מקרשים שהיו מצופין זהב מבפנים והיריעות מבחוץ. משמע דדעתו עיקר כמו הי"א האלו שיהיה ההידור גם לצד פנים, ולא כמ"ש הרמ"א דלא נהגו כן, וכדהסכים עמו הגר"א בביאורו.

שרטוט בתפילין

והנה בעיקר הך ענינא, אי יש הידור מצוה בדבר המכוסה מן העין, מצאנו בתוס' למנחות (לב, ב) שהביאו משמיה דר"ת לבאר החילוק בין ס"ת לתפילין לגבי שרטוט, דהטעם דבעינן שרטוט הוא משום זה קלי ואנוהו שהכתב יהיה יפה, ולכן ס"ת שרואים מה שכתוב בו יש ענין לאנוהו, משא"כ מזוזה ותפילין. אכן הרמב"ן (גיטין ז, ב) כתב טעם אחר לשרטוט, דהוא כדי שיוכלו לקרוא יותר טוב, ולכן ס"ת שקוראים בו יש חיוב של שרטוט משא"כ תפילין.

תפילה נאה

וע"ע בשו"ת בנין שלמה (סי' ג) שהביא לדברי המכילתא גבי זה קלי ואנוהו, דכתבו תפילה נאה (לשון יחיד לתפילין), דהוא תמוה טובא, ראשית אמאי דווקא באחד מן התפילין יש זה קלי ואנוהו. ועוד צ"ע לאיזה תפילה מתכוון המכילתא, של יד או של ראש.

ומסביר שם, דהכוונה לתפילה של ראש, שהיא בגלוי, כדכתיב "וראו כל עמי ארץ דשם ה' נקרא עליך ויראו ממך", ודרשינן דאלו תפילין של ראש. אבל תפילה של יד שכתוב "והיה לך לאות", ודרשינן "לך לאות ולא לאחרים לאות", ולכן מכסים תפילה של יד, ובזה גם אין ענין של זה קלי ואנוהו.

להדר בפרשיות או בבתים

להלכה פסק הרמ"א (או"ח לב, ד) על פי המרדכי שמצוה ליפותן מבחוץ ומבפנים. אכתי יש לדון במי שאין לו מספיק כסף להדר בין בפרשיות של תפילין ובין בבתים, שאולי כדאי להשקיע יותר בבתים שהן נראים מבפרשיות שהם מכוסים ויש ספק בכלל אם יש בזה משום הידור מצוה.

[ג]

הידור היצוני

הידור שאינו בגוף החפצא דמצוה

הזכרנו קושיית האבני נזר למה צפה השופר בזהב פסול הרי קי"ל כל לנאותה כשרה. וראיתי בספר פרדס יוסף שרצה ליישב על פי מה שהביא מירחון"קול תורה" (ירושלים תרצ"ד) שהידור מצוה היצוני לא נחשב להידור. והא דאמרין כורכו בשיראין, אין זה הידור לס"ת עצמו אלא שיש איסור לאחוז ס"ת ערום, ומה"ט צריך שיהיה כיסוי, והשיראין נאים הוי הידור במצוה זו.

ועל דרך זה כתב גם הגרי"ז (נזיר ב, ב) שגם הוא נוקט שהנוי צריך להיות בגוף המצוה, וז"ל והא דאכרכנו בשיראין נאים לכאורה צ"ע דאיזה נוי יש כאן במצות ספר תורה, ונראה לומר דאין זה נוי במצות ס"ת, אלא במצות כבוד ס"ת שכבודו שלא יהא ערום ונוי מצוה זו דכבוד ס"ת שיכרכנו בשיראין נאים, וכאן שהנוי הוא בגוף המצוה ע"כ איכא מצוה מן המובחר במצוה של כבוד ס"ת שתהיה מצות כבוד מהודרת, ומשו"ה שפיר כייל לה הברייתא כל אלו הדינים ביחד דכל דין ואנוהו הוא שייך בגוף החפצא של המצוה וכל מצוה ומצוה בנוי שלה.

ובזה מיישב קושיית האב"ן, שתינה באגד לולב שיש מצוה לאגדו, א"כ לנאותו אינו חוצץ, אבל בשופר אין שום מצוה בציפוי הזהב א"כ שפיר חוצץ. אלא דיש לדון שפשטות המימרא כל לנאותו אינו חוץ היינו כל דבר שיש בו משום נוי הוי כחלק מהדבר ולכן אינו חוצץ, ואינו תלוי א"כ בהדין הידור מצוה. ולפי"ז גם האב"ן יכול להסכים להיסוד. אמנם כדבריו כ"כ הגרי"ז (נזיר ב, ב) וז"ל וכמו"כ מש"כ הרמב"ם שם בהי"א דעשה לאגודה נימין של כסף או של זהב או שכתב עליה סדין יצא לקיחה ע"י ד"א שמיא לקיחה, והוא דיהא דרך כבוד או דרך הידור שכל שהוא לנאותו אינו חוצץ, ולכאורה הביאור כנ"ל דכיון דההידור והנוי נחשב לחלק מעצם המצוה משו"ה אינו חוצץ.

אלא דיש לדון לפי"ז ממה שמצינו הידור מצוה בבכורים (ביכורים ג, ח) שהעשירים מביאים בכוריהם בקלתות של כסף ושל זהב. ואולי י"ל שבבכורים יש מצוה של הבאה, ולהביא הבכורים בכלי כסף יש הידור בהבאה, וז"ל הרמב"ם בסה"מ (מ"ע קכה) היא שצונו להוציא הביכורים ולהביאם למקדש, והוא אמרו ית' (משפטים כג) "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך".

ומה שכתוב בביכורים שהיו מצפים הקן של השור בזהב, י"ל על פי דברי החת"ס (סוכה לו, ב) שכתב שעיקר ואנוהו לאגדו במינו ממש ולעשותו ב' קשרים זע"ז, ולא כמו שנוהגים לעשות כמין טבעות של עלי לולב יפה ומהודר ומכניסים בו ההדסים הערבות שזה אינו ואנוהו שאמרה תורה, אלא קשר ע"ג קשר, אך אח"כ יכול לייפותו משום חבוב מצוה ביפויים אחרי' כמו שציפו קרני שור של שלמי בכורים בזהב משום חבוב מצוה, ה"נ אחר שאגדוהו למטה במינו שזהו ואנוהו של תורה חזרו ואגדו בגמוניות של זהב משום חבוב מצוה.

ומה שמצינו הידור מצוה בנוי סוכה י"ל שזה הדור בתשבו כעין תדורו. א"נ י"ל שהסוכה הוא חפצא של מצוה, ולכן יש ענין לנאותו. וכ"כ הגרי"ז.

חנוכה של כסף

ולפי"ז יש לדון האם יש הידור מצוה בקניית חנוכה של כסף, שהרי אין זה הידור בעצם הנר שהיא המצוה. וראיתי בספר מטה משה (עמוד העבודה ימי החנוכה סימן תתקפט) וז"ל ואני כשהייתי שואב מים ממעיני הישועה, ממקור מים חיים הנובעים מים של שלמ"ה מורי הגאון ז"ל (מהרש"ל), ראיתי שקנה לו שרגות קטנות של כסף, ובליל שני התחיל להדליק בה ובירך להדליק ושעשה נסים ושהחיינו. וטעמו כדאיתא בברכות (נט, ב) בנה בית חדש וקנה כלים חדשים מברך שהחיינו. אף שהרא"ש ובנו הטור (סי' רכ"ג) כתבו דבשעת קניין יש לו לברך אף על פי שלא נשתמש בה עדיין, מכל מקום היה ניחא ליה להסדיר ברכת שהחיינו עם אלו שתי ברכות, כמו שמסדרין שהחיינו דלולב עם ברכת נטילה, ושהחיינו דסוכה עם קידוש היום. וכמו שמסדרים ברכת על נטילת ידים עם שאר הברכות בבית הכנסת כאשר הנהיג הוא ז"ל. דבריו מובאים בקצרה בבאה"ט (או"ח תרעג, יג) וז"ל רש"ל קנה של כסף ובליל ב' התחיל להדליק בה ובירך להדליק ושעשה נסים ושהחיינו אף שבשעת קניין יש לברך מכל מקום ניחא לסדר ברכות שהחיינו עם אלו שני ברכות מט"מ. ובסדה"י האריך שכל א' יטריח לעשות לו מנורה יפה ומי שידו משגת יעשה של כסף וכן הנרות יעשה יפה.

וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ד - הערות פרק מד - דיני שמנים ופתילות לחנוכה הערה ז), וז"ל הנה ודאי שיש יותר הידור להדליק בכלי כסף מאשר להדליק בכלי זכוכית. וכן כתב בספר חסד לאברהם מעין ב' נהר נ"ח, והובא בשדי חמד אסיפת דינים מערכת חנוכה אות ז'. וראה גם בכה"ח בסימן תרע"ג אות ס'.

אלא דיש להעיר דאולי רק אם מדליק במנורה עצמה י"ל שיש בזה משום הידור שה"נר" הוא חלק מהמצוה כמבואר במהר"ל שמצות הדלקת הנרות הוא נר שמן ופתילה. אבל אנחנו שמדליקין בזכוכית א"כ המנורה אינו אלא מחזיק הזכוכית. וחשבתי שהיות והזכוכיות אינם יכולים לעמוד בפני עצמן א"כ אינם נחשבין לכלי אלא ביחד עם המנורה, א"כ שפיר הוי המנורה חלק מהכלי שמדליקים בו.

ובספר אור לציון הנ"ל מתיחס להשאלה וכתב, וז"ל ויש שרצו לומר שאם נותן בראשי הקנים של מנורת הכסף כוסות זכוכית להחזיק את השמן, כיון שהשמן ניתן בכלי זכוכית, נחשב שהדליק בכלי זכוכית שהוא פחות מהודר מכלי כסף. אולם נראה שזה אינו, שכיון שעיקר המנורה היא של כסף, הרי קיים זה אלי ואנוהו בהדלקת נרות חנוכה בכלי כסף. והרי אדם המסתכל על מנורה זו בכללותה, רואה לפניו מנורה של כסף, לא של זכוכית. וגם מי שקנה מנורה זו שילם ממון בשביל מנורה של כסף, והראה חביבות המצוה שטרח וקנה מנורה של כסף, וא"כ יש כאן הידור מצוה של הדלקה בכלי כסף. ולכן גם אם ראשי הקנים קטנים, ורוצה ליתן שם הרבה שמן, ובעיקר מצוי הדבר בערב שבת, ולכן נותן כלי זכוכית בראשי הקנים, שפיר נחשב מקיים מצות הדלקת נרות חנוכה בהידור של כלי כסף. ואדרבה, עדיף ליתן כלי זכוכית בראשי הקנים מאשר כלי מתכת, משום שאז ניכר ונראה השמן, והוי מהודר טפי.

[ג]

הידור בעשיה המצוה פעם שניה

הידור מצוה אחרי שעשה המצוה

ידועים הם דברי הגר"ח שמי שיש לו שני אתרוגים, אחד מהודר אבל ספק מורכב, והשני אינו מהודר אבל וודאי שאינו מורכב, ופסק הגר"ח שיטול המהודר ראשון ואח"כ הוודאי אינו מורכב. נימוקו עמו, שאם יטול הוודאי אינו מורכב, כבר יצא ידי חובתו, ושוב לא יקיים כלום בנטילת האתרוג המהודר, אבל אם יטול המהודר ראשון, אם היה אינו מורכב יצא יד"ח עם האתרוג המהודר, ואם הוי מורכב אז יצא אח"כ יד"ח עם האיני מהודר. הרי לן שדעתו שא"א לקיים מצוה פעמיים, דא"כ מה בכך שכבר יצא בהאתרוג האיני מהודר, הרי יכול אח"כ לצאת עוד הפעם עם האתרוג המהודר.

בל תוסיף בעשיית המצוה פעמיים

ויש להביא ראיה לשיטת הגר"ח, דהנה איתא בראש השנה (טז, א) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין, כדי לערבב השטן. והקשו הראשונים הרי יש כאן משום בל תוסיף, ות' בתוס' (שם, ב ד"ה ותוקעים) שאינו עובר על בבל תוסיף אא"כ מוסיף במצוה עצמה, כגון חמש טוטפות בתפילין וכו', אבל אינו עובר בעשיית המצוה פעמיים, שאינו מוסיף במצוה עצמה. ואם איתא שיש קיום בעשיית המצוה פעמיים, מה היה הקושיא, הרי אם יש קיום מצוה בוודאי ליכא בל תוסיף.

אנשי ירושלים

אכן עיקר הסברא דפשיטא ליה להגר"ח דא"א לקיים המצוה ב' פעמים יל"ע בזה, ושמעתי שהגר"ח נ' פרצוביץ אמר על פסק זה של הגר"ח "ווער זאגט אז מיר קען נישט יוצא זיין צוויי מאהל" (מי אמר שא"א לצאת פעמיים). ובאמת בשו"ת אבני נזר (או"ח תמח) כתב שיש בתקיעה פעמיים משום "קצת" מצוה, ולכן ס"ל שמותר להוציא שופר לרה"ר לתקוע בו אע"פ שכבר יצא. והוכיח כן ממנהג אנשי ירושלים (סוכה מ, ב) דתניא רבי אלעזר בר צדוק אומר כך היה מנהגן של אנשי ירושלים, אדם יוצא מביתו ולולבו בידו, הולך לבית הכנסת ולולבו בידו, קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו, קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו על גבי קרקע, הולך לבקר חולים ולנחם אבלים ולולבו בידו, נכנס לבית המדרש משגר לולבו בידו וביד עבדו וביד שלוחו. והק' האב"ח הרי בנטילת לולב אפילו בזמן דחזי למצוה איסור טלטול יש בו, אלא שהותר בשביל מצוה כמו שכתבו התוספות ריש פרק לולב וערבה (מב, ב), א"כ איך מותר לטלטלו כל היום. ועל כרחק דכיון דקצת מצוה יש בו כל היום, הותר איסור שבות לשם זה, וא"כ גם בשופר יש לומר דקצת מצוה יש בו כל היום.

חשיב עובר לעשייתו ומצוה מן המובחר

וכן נראה להוכיח מהא דהקשו בתוספות סוכה (לט, א ד"ה עובר) איך יכולים לברך על הלולב, הרי מדאגבהיה נפק ביה, וא"כ אין הברכה עובר לעשייתו. ותיירצו דצריך לומר על כרחק הואיל והמצוה לא נגמר עדיין לגמרי דבעי ניענוע מברך, ועוד כדאמרינן (שם מא, ב) מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא מתוך ביתו ולולבו בידו נכנס לבית הכנסת ולולבו בידו וכו', אף על פי שכל אלו הדברים אין מעכבין מ"מ הואיל ויש בדבר מצוה מן המובחר חשיב כעובר לעשייתו. הרי לן שאין הפשט במנהגן של אנשי ירושלים משום חיבוב מצוה בעלמא, דא"כ זה לא היה טעם שיברך על הלולב בשבילו, אלא שיש כאן מצוה מן המובחר. ועי"ע בתוס' (סוכה מה, ב) שכתב וז"ל אבל לולב אין עיקר מצותו אלא פעם אחת ביום כדאמרינן (מב, א) מדאגבהיה נפיק ביה, משמע שאע"פ שאין עיקר מצותו אלא פעם ביום, אבל מצוה עכ"פ יש כל היום.

עוד שיטות באחרונים

שו"מ בדרישה (או"ח סי' כא) שכתב שבאתרוג כיון דאמרה התורה "ולקחתם לכם וכו'" ושמחתם לפני ה' שבעת ימים משמע שלקחתו הוא מצותו, וכל זמן שהוא לוקח אותו בידו בתוך שבעת הימים כאילו עושה אותו פעם המצוה, אף שכבר יצא ידי חובתו אותו יום. ועי"ע בספר מור וקציעה (סי' תקצו) שכתב דפשיטא דכולי יומא אית ביה דררא דמצוה, דיוצא בנטילה בעלמא ואתו רבנן ותקנו נענועי טובא, ואמרו שמצוה בנטילתו כל היום כולו, בכניסתו לבית וביציאתו. ומוסיף דמצוה מן המובחר לתרוע בו כל היום וכו'. וכן הוא בלבוש (או"ח סימן תקפה) וז"ל ואין בתקיעות שבמיושב משום בל תוסיף, חדא דהא אין תוקעין לשם מצות תרועת היום אלא לערבב השטן, ועוד דאטו יום תרועה פעם אחד כתיב, יום תרועה יהיה לכם סתם כתיב, ביום תלה רחמנא ואפילו כמה פעמים שירצו ביום זה משמע, אלא שיוצאין בפעם אחת ויותר אינו צריך, אבל אין בה משום בל תוסיף. וכן הוא הטעם באתרוג ולולב שנוטלין אותו כמה פעמים ביום אחד, שכן משמע ולקחתם לכם (ויקרא כג, מ), כמה פעמים שתרצו.

אכילת מצה יותר מכזית

ובאבני נזר הוכיח עוד כן מהא דפרק ערבי פסחים (קז, ב) דרביא הוה שתי חמרא כולי מעלי יומי דפסחא כי היכי דניכול מצה טפי לאורתא. ואף דיוצאין בכזית אחד, מ"מ חשיב מצוה מה שאוכל אחר כך.

אמנם יש לדחות דאולי שאני מצה דכתיב "בערב תאכלו מצות", וכתבו האחרונים שכל כזית שאוכל ליל הסדר יש בו מצוה. וכמו שדייקו בזה מלשון הרמב"ם (חמץ ומצה ו, א) שכתב מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמשה עשר שנאמר בערב תאכלו מצות, בכל מקום ובכל זמן, ולא תלה אכילה זו בקרבן הפסח אלא זו מצוה בפני עצמה ומצותה כל הלילה, אבל בשאר הרגל אכילת מצה רשות רצה אוכל מצה רצה אוכל אורז או דוחן או קליות או פירות, אבל בליל חמשה עשר בלבד חובה **ומשאכל כזית יצא ידי חובתו**. משמע שכל מה שאוכל הוי מצוה אלא שיצא יד"ח גם בכזית אחד.

הבאת התמיד פעמיים

ומצאתי בשו"ת הר צבי (או"ח א סי' סג) וז"ל מה דפשיטא ליה שאם כבר התחיל במצוה שוב אין עליו חיוב לחזור למהודרת יותר, לא משמע כן במנחות (סד, א). וגדולה מזו אמרו שם, שאפילו לאחר קיום המצוה, אם יכול לעשותה שנית בהידור יותר, מחויב הוא בכך. דאיתא שם בתמיד שנמצא ששחט כחושה חוזר ושוחט השמנה אפילו בשבת.

פעמיים קידוש

ועי"ש שהביא דברי הברכ"י (או"ח רעב, א), במי שהיו לפניו שני קנקנים של יין ומילא כוס מאחת מהן וקדש ואחר שקידש אמרו לו שהקנקן שקדש ממנו היה מגולה, אם צריך לקדש פעם אחרת על היין המכוסה, וכתב דאפילו אם נאמר שבדיעבד יצא על יין מגולה, מ"מ צריך לקדש פעם אחרת, מדאמרינן במנחות (דף סד) אמר רבה היו לפניו שתי חטאות אחת שמנה ואחת כחושה שחט כחושה ואח"כ שמנה פטור ולא עוד אלא שאומרים לו לכתחילה הבא שמנה ושחוט. וזה פלא שהרי כבר יצא ידי"ח בקידוש הראשון, ומברך פעם שניה.